

Goropius Becanus en de toponymie

In deze bijdrage probeer ik te achterhalen in hoever er voor de toponymie iets te leren valt uit het werk van Goropius Becanus, en meer bepaald uit zijn *Origines Antwerpianae*.⁽¹⁾ Voor een goed begrip lijkt het nuttig vooraf een korte schets te geven van de man, zijn werk en zijn methode.

1. Leven en werk van Goropius Becanus

De auteur die ons hier bezighoudt, werd in 1518 of 1519 geboren in het Nederlandse Hilvarenbeek (Noord-Brabant) en overleed rond 1572.⁽²⁾ Hij heette eigenlijk Jan van Gorp, naar de Hilvarenbeekse wijk Gorp, maar nam, zoals gebruikelijk bij de humanisten, een Latijnse naam aan. Die bestond uit gelatineerde afleidingen van de wijknaam *Gorp* en de nederzettingsnaam *Beek*, de oorspronkelijke benaming van Hilvarenbeek. Jan van Gorp uit Beek heette dus Johannes Goropius Becanus. Goropius was een bekwame arts, maar verkoos uiteindelijk taalkundige en historische studies boven de geneeskunde. Op die terreinen werd hij een buitengewoon productieve veelschrijver. Echter niet zómaar een schrijver. In de woorden van wijlen professor J.F. Vanderheyden : *In de geschiedenis van de taalkunde is hij berucht wegens zijn theorieën over de hoge ouderdom van het Nederlands en over de voortreffelijkheid van zijn moedertaal, en wegens de tot staving van deze opvattingen ingeroepen of voorgestelde*

⁽¹⁾ BECANUS 1569. Hij kreeg in 1563 toestemming van het Antwerpse stadsbestuur om de geschiedenis van de stad te schrijven (DENEIRE 2006 :21) en verwierf het privilege tot drukken op 14.12.1567; het werk verscheen in 1569.

⁽²⁾ Gewoonlijk vindt men 1518-1572, bijv. in LE ROY 1885 :120, VANDERHEYDEN 1959 :93. Zowel over de precieze geboorte- als sterfdatum blijkt echter enige onzekerheid gerezen : FREDERICKX 1972 :129, VAN HAL 2006 :304.

etymologieën.⁽³⁾ Om te beginnen huldigde Becanus de stelling dat het Nederlands de oudste taal was, de oertaal waaruit alle andere talen zouden zijn voortgesproten. Ze heet immers niet voor niets *Duyts*, wat volgens Becanus niets anders is dan Douts = d'Oudste!⁽⁴⁾ Deze stelling verdedigde hij in de negen boeken van zijn *Origines Antwerpianae*, waarin hij zelfs beweert dat het Antwerpse dialect de Paradijstaal zou geweest zijn.⁽⁵⁾

Het Nederlands was volgens hem niet alleen de oudste, het was tevens de beste taal. Immers, in het Nederlands is de naamgeving zo voortreffelijk dat men er door het zoeken van het «etymon» gemakkelijk en met zekerheid tot de juiste kennis van de ware aard van het genoemde ding kan doordringen. Becanus geloofde dus dat er een wezenlijke band bestaat tussen vorm en inhoud van een woord.⁽⁶⁾ Dat in de Nederlandse taal het natuurlijke verband tussen naam en ding zo schitterend tot uiting kwam, bewees volgens Becanus niet alleen haar voortreffelijkheid. Het was tevens een extra bewijs voor de oudheid van het Nederlands. Immers, het is normaliter in de oudste taal dat dit organische verband nog het beste tot uiting moest komen. Door de etymologische verklaring van talrijke Nederlandse en niet-Nederlandse woorden en namen heeft hij getracht zijn stellingen te staven.

Ondanks de bizarrerie van die stellingen mag bij de evaluatie van zijn werk toch ook een positieve noot niet ontbreken. Het is

⁽³⁾ VANDERHEYDEN 1959 :93. Ook verdere gegevens over de figuur van Becanus werden aan deze bron ontleend, tenzij anders vermeld. Dezelfde en andere gegevens vindt men namelijk bijvoorbeeld ook in FREDERICKX 1972, NABORN 1995, DENEIRE 2006, VAN HAL 2006. Vgl. ook de beoordeling van LE ROY (1885 :121) : «Ses écrits présentent un mélange bizarre de théories aventureuses et d'observations de saine critique...».

⁽⁴⁾ *Origines* p. 460.

⁽⁵⁾ De voorvaders van de Antwerpenaars, aldus Becanus, waren de Kimbren, die afstamden van de Japhieten. Ten tijde van de spraakverwarring te Babel waren deze laatsten niet aanwezig en ze behielden dus gaaf de taal die Adam sprak, d.i. het Nederlands. De etymologie van de oudste, de eerste eigennamen uit de wereldgeschiedenis bewijzen dat immers volgens Becanus, want *Adam* = *hat* ('haat') + *dam* ('dijk, dam'), hij vormde een dam tegen de haat van het serpent; zo is *Abel* = *hat* ('haat') + *bel* (belgen : 'oorlog voeren'), hij vecht tegen het kwaad (*Origines* p. 539-540). Daar het Nederlands de oertaal is, kunnen ook woorden uit bijvoorbeeld Latijn of Grieks vanuit het Nederlands geëtymologiseerd worden, zo is bijvoorbeeld Latijn *quercus* 'eik' volgens Becanus te herleiden tot *wer-cou* 'weert de koude' of *wer-c-hout* 'werkhout' (voorbeeld geciteerd in FREDERICKX 1971 :131).

⁽⁶⁾ Sinds de Saussure weten taalkundigen thans dat het taalteken arbitrair is, conventioneel, en dat er geen intrinsiek verband bestaat tussen het taalteken en de werkelijkheid waarnaar het verwijst.

voor de taalkundigen van vandaag gemakkelijk om zich vrolijk te maken over zijn hersenspinsels en overigens heeft hij ook al vroeg veel kritiek gekregen, onder meer van Justus Lipsius, Desiderius Erasmus, Bonaventura Vulcanius en Lambrecht ten Kate. Toch is het werk van Goropius niet zonder verdienste. Hoewel hij humanistisch gevormd was, met bewondering voor de klassieke oudheid en de oude talen, gaf hij blijk van een enthousiaste belangstelling voor zijn moedertaal. Die geestdrift leidde enerzijds tot een overdreven verheerlijking van het Nederlands, maar anderzijds heeft zijn bezieling sommige taalgenoten aanzet tot de studie van de eigen taal, ze aangespoord om ze met meer ontzag, eerbied en liefde te benaderen, haar meer te gebruiken en te koesteren. Bovendien is Becanus wellicht de eerste geweest die voor de oudheid van het Nederlands uitkwam en door vergelijking gekomen is tot een zekere groepering in de Germaanse talen (West, Oost en Noordgermaans).⁽⁷⁾ NABORN besloot daarom zijn bijdrage aldus: *Becanus deserves more attention from historians and linguistics than he has received so far. Perhaps he made the first steps in the field of comparative historical linguistics.*⁽⁸⁾ Overigens heeft zijn werk, hoewel dat thans zowat in de vergetelheid is geraakt, later toch veel invloed gehad. Zelfs tot op de dag van vandaag blijken auteurs van toponymische bijdragen soms nog (onbewust) schatplichtig te zijn aan Becanus.⁽⁹⁾

Voor al aan zijn «wilde» etymologische verklaringen van Nederlands taalgoed heeft Becanus zijn beruchtheid te danken. Ze zijn meestal zo onthutsend dat ze zelfs het ontstaan hebben gegeven aan de term «becanisme», als aanduiding van etymologische verklaringen waarbij lukraak met de woordgedeelten wordt geknutseld zonder rekening te houden met de meest elementaire «wetten» in zake klank- en betekeniswijziging.⁽¹⁰⁾ De rest van

⁽⁷⁾ VANDERHEYDEN o.c., p. 96-98.

⁽⁸⁾ NABORN 1995 :85.

⁽⁹⁾ Zie bijv. sub 4. Gevolgtrekkingen, i.v.m. *donk en lo*.

⁽¹⁰⁾ Leibnitz in zijn *Nouveaux essais sur l'entendement humain* sprak van «goropiser» omdat *les étymologies étranges et souvent ridicules de Goropius Becanus ont passé en proverbe.* (VANDERHEYDEN o.c. p. 95). Zie ook LE ROY a.c., p. 122 : *Becanus s'égara dans des subtilités puériles et dans des combinaisons cabalistiques plus singulières les unes que les autres, pour forcer les faits ou plutôt les mots à lui donner raison ...*

deze bijdrage zal dat hopelijk duidelijk maken, te beginnen met een aantal voorbeelden.

2. Enkele voorbeelden van Becanus' etymologisch knutselwerk

Bij het etymologiseren ging Becanus nog te werk zoals zijn voorgangers in de oudheid. In dit verband onderscheidde NABORN bij hem de volgende technieken ⁽¹¹⁾ :

- invoegen of toevoegen van letters (bijv. *swart* 'zwart' < *swar* 'zwaar')
- weglating (bijv. *alb* 'zuiver' < *al ab* 'volledig zuiver')
- vervanging (bijv. *as* 'voedsel, aas' = *at* (hij at)
- inversie, ook van lettergrepen.

Bovendien hield hij geen rekening met de lengte van vocalen indien dat in zijn kraam te pas kwam. Enkele voorbeelden van soortnamen en eigennamen mogen volstaan om Becanus' methode van etymologiseren te illustreren.

2.1. Soortnamen

Het woord *bier* zou volgens Becanus bestaan uit de elementen *bie-* ('bieden, aanbieden) en *-er* (met lange vocaal : 'eer, eerbied'); logisch, want je biedt iemand bier aan als eerbewijs (*honor*). Overigens kan het volgens Becanus ook gaan om *bie-* ('bij') en *-er* ('eer'), zodat het woord ons aanspoort om bij het drinken nooit de eerbaarheid of het fatsoen (*honestas*) te vergeten. ⁽¹²⁾

De betekenis van *pruim* ligt voor de hand. Het woord bestaat uit *pur* 'puur' en *ruim* 'ontruimen', want ruimt de pruim de darmen niet, maakt ze die niet zuiver, puur? Een varken is dom,

⁽¹¹⁾ NABORN 1995 :81. Voorbeelden uit Becanus' *Hermathena*, niet uit *Origines*.

⁽¹²⁾ *Origines* p. 527 : BIE idem est quod praebeo vel praebe, sive offer; ER, longa vocali, honorem signat. BIER igitur composite atque contracte in unam syllabam, idem est quod praebe sive offer honorem vel praebeo honorem. Of: Verum nihil immutato sono componi potest à praepositione & nomine, ut sit à BI, id est apud; & ER, id est honore, qua quidem ratione monemur in potando nos nunquam debere honestatis oblivisci.

want dat blijkt duidelijk uit de etymologie : *verken* bestaat uit *ver* 'ver' + *ken* 'kennen', dus een varken staat ver van kennis. ⁽¹³⁾

Een typisch onderdeel van Becanus' methode is het principe van de omkeerbaarheid : volgens hem zijn er woorden die, als je ze omdraait, het tegengestelde betekenen of althans een essentieel bestanddeel bevatten met de tegengestelde betekenis. ⁽¹⁴⁾ Eén van die woorden die omgekeerd het tegenovergestelde betekenen, is bijvoorbeeld *barg* 'berg', omgekeerd *grab* 'graf, put'. ⁽¹⁵⁾ Andere voorbeelden zijn *put* en *tup* 'top' (dat de vocalen van *put* en *top* niet helemaal overeenkomen, zal Goropius een zorg wezen) of *hol* en *lo(h)*, waarover verder meer. Het woord *alp* 'berg' ontstond volgens Becanus uit *al-op* 'helemaal boven' en staat tegenover zijn spiegelbeeld *pla* 'plat'. ⁽¹⁶⁾

2.2. Eigennamen

Boven (in voetnoot) werden al Becanus' zogenaamde «etymologieën» vermeld van *Adam* en *Abel*. Ook andere Bijbelse namen verklaart hij uit het Nederlands (Antwerps) : *Eva* kan bestaan uit *Eu* 'eeuw' + *vat*, maar ook uit de *e* van *eten* + *vat*, want zij is de ontvangster van het goddelijke zaad; *Kain* ontleende zijn naam aan *cat* «kwaad, slecht» + *ent/eint* «eind», want hij kwam slecht aan zijn einde. ⁽¹⁷⁾

De namen van volksstammen krijgen bij Becanus eveneens veel aandacht. Zo gaat hij uitvoerig in op de etymologie van de benaming *Germanen* en verklaart hij de naam van de Belgen uit *balgen*, *belgen* 'vechten' en die van de Bellovaken uit *Belgovacen* als 'Belgen waakt'! ⁽¹⁸⁾ De naam van de Nerviërs zou dan weer komen uit *ner-wijs*, d.w.z. wijs in het verwerven van de dingen die voor het leven noodzakelijk zijn, waarbij *ner* 'nering' is, zoals

⁽¹³⁾ De laatste twee voorbeelden worden geciteerd door VAN HAL 2006 :306.

⁽¹⁴⁾ *Origines* p. 42.

⁽¹⁵⁾ *Origines* p. 23 : *Barg* vnum de illis quę conuersa contrarium notāt; over *barg-grab* ook p. 694.

⁽¹⁶⁾ Voorbeeld geciteerd in FREDERICKX 1972 :132.

⁽¹⁷⁾ *Origines* p. 540. In het (oudere) Antwerpse dialect klinkt «kwaad» als «kaat». Ook niet-bijbelse namen behandelt Becanus, zo bijvoorbeeld p. 13-14 de persoonsnamen *Ger/hard*, *-brecht*, *-trudis*.

⁽¹⁸⁾ *Germanen* in *Origines* p. 6-7-8-9-13; *Belgen* en *Bellovaken* p. 56.

in «de tering naar de nering zetten». ⁽¹⁹⁾ Een «leuke» «verklaring» is ook die van de Tongeren. Hun naam bestaat volgens Becanus uit *thun*, samentrekking van «tot hun» (d.i. 'naar zich') en *geren* 'vergaren, bijeenschrapen'. De Tongeren zijn bijgevolg mensen die alles naar zich toe schrapen. ⁽²⁰⁾

Uiteraard heeft Becanus zich ook gewaagd aan de verklaring van veel toponiemen en toponymische bestanddelen. Daarover handelt de rest van deze bijdrage.

3. Toponymische verklaringen volgens Becanus

Becanus schreef in het Latijn, maar hij behandelde ook een aantal Nederlandse woorden en namen. Ik beperk mij in dit overzicht tot toponiemen en woorden die vaak als toponiem of als toponymisch element optreden.

3.1. *Toponymische elementen*

Bij de toponymische elementen biedt Becanus soms niet meer dan een vertaling of omschrijving, soms stelt hij een etymologie voor.

3.1.1. *Elementen zonder etymologie*

Dijk : Is 'wal, dijk'. ⁽²¹⁾

Goor : volgens Becanus duidt *goor* moerassen aan, voornamelijk die waarin er vroeger bossen waren. Vandaar dat moerassige plaatsen in het Brabantse vlakke land waar turf gestoken wordt, *Goor* worden genoemd. ⁽²²⁾

⁽¹⁹⁾ *Origines* p. 95.

⁽²⁰⁾ *Origines* p. 9 : Quid est igitur *Thungeren* ? Non aliud nempe quam ad se congregare atque conuerrere. *Ger* enim cōgregandi significatum habet; *Thun*, ad se, Latine vertitur, numero tamen plurium. *Thungeren* itaque homines sunt omnia ad se conuerrentes. *Thun* autē dicitur syncoptos & compositi more nostris usitato. Integre effertur *Tot hun*, id est, vel ipsos.

⁽²¹⁾ *Origines* p. 159 : *Dijc* enim aggerem notat, eum propriē, qui aquarum irruptioni opponitur.

⁽²²⁾ *Origines* p. 88 : *Gor* enim paludes notat, eas praesertim in quibus siluae fuerunt. Hinc loca illa in campestri Brabantia paludosa, è quibus Balias cespes effoditur, nomine *Gor* vocantur.

Mark : betekent zowel 'grens' als 'teken'.⁽²³⁾

Moer : betekent 'moeras'.⁽²⁴⁾

Moos : betekent 'slijk, modder'. Slijk (modder) en plaatsen blootgesteld aan overstromend water worden *Mosen* genoemd.⁽²⁵⁾

Ve(e)n : uit Becanus' verklaring van de namen *Leuven* en *Venlo* (cf. infra) valt af te leiden dat hij blijkbaar het onderscheid kende tussen *ven* en *veen*. Van *ven* zegt hij : *Nu worden in onze taal alle poelen en overstroomde plaatsen Ven genoemd*.⁽²⁶⁾ Het woord *veen* daarentegen verwijst naar plaatsen waar turf werd gestoken. Zo schrijft Becanus : *Bij de Ambivarieten kunnen veel poelen opgemerkt worden, die door de autochtonen algemeen als Venen aangeduid worden en bij de Hollanders heten moerassige en modderige plaatsen, waaruit plaggen als brandstof worden gestoken, vaak niet anders*.⁽²⁷⁾

3.1.2. Elementen met etymologie

Berg : *Barg/Berg* is een van die woorden die omgekeerd het tegenovergestelde betekenen (cf. supra).⁽²⁸⁾ Maar het betekent ook 'bergplaats', als afleiding van *bergen/bargen*. Want, zo redeneert Becanus, na de zondvloed reddden onze voorouders zich van de golven in de bergen. Als eeuwige herinnering aan dit feit gaven ze de naam *berg* aan elke soort van bewaarplaats en berging.⁽²⁹⁾ Zie verder bij *Bergen-op-Zoom* e.a.

Burg/Borg/Borcht : *Borg* betekent 'burcht, vesting', zoals de Antwerpse *Borcht* 'castrum', maar ook stad.⁽³⁰⁾ *Burg* of *Borg*

⁽²³⁾ *Origines* p. 155 : *marc* = non solum limitem, sed signum etiam notat.

⁽²⁴⁾ *Origines* p. 91 : *Moeren*, id est, paludes.

⁽²⁵⁾ *Origines* p. 87 : Coenum enim & loca aquis vagis exposita, *Mosen* dicuntur.

⁽²⁶⁾ *Origines* p. 43 : Iam stagna omnia & loca aquis exundantia, nostrate sermone *Ven* dicuntur.

⁽²⁷⁾ *Origines* p. 1007 : Apud Ambiuaritos plurima stagna cernuntur, quae omnia generatim *Venen* ab indigenis vocantur, & apud Hollandos paludosa caenosaque loca, à quibus espites ad ignes alendos effodiuntur, non alio nomine frequentius appellant.

⁽²⁸⁾ *Origines* p. 23 : vnum de illis quæ conuersa contrarium notât, primo suo significato montē indicaret (...).

⁽²⁹⁾ *Origines* p. 24 : Primi enim parentes à diluvis in montibus se seruauerunt ab vndis : ad cuius rei memoriam sempiternam, omne genus conservationis occultationisque, qua nos à periculis tuemur; à montis nomine appellarunt (...).

⁽³⁰⁾ *Origines* p. 158 : *Borg* (...) arcem significat : quo nomine vetus, etiamnum opidum vocatur. *Origines* p. 101 : *Borcht* (Antwerpen) : 'castrum'.

wordt van steden en burchten gezegd omdat ze de burgers als toevluchtsoord dienen (afgeleid uit 'bergen').⁽³¹⁾

De *Borgvelden* in Antwerpen zijn de 'velden van de burcht'.⁽³²⁾

Donk : Volgens Becanus duidt *donk* 'moerassig, geregeld overstroomd terrein' aan. Hij stelt dat nederzettingsnamen met *-donk* dorpen of streken aanduiden die zodanig in moerassige en vochtige vlakten gelegen zijn, dat vaak het omliggende onder water komt te staan; dergelijke overstroomde terreinen, aldus Becanus, noemt men in het Latijn *mergi*, afgeleid van *mergere*, en in de volkstaal *dukens*, van het equivalente werkwoord *duken*, waarvan het preteritum (!) *Donck* is. Dergelijke dorpen (met als voorbeeld Wilmarsdonk) worden daardoor vaak (in de winter en in menige lente) tot nauwelijks toegankelijke eilanden.⁽³³⁾ In essentie zegt Becanus dus dat nederzettingsnamen met *-donk* nederzettingen aanduiden die hoger gelegen zijn in een moerassig en vochtig gebied.

Zie verder bij Arendonk, Wilmarsdonk.

Heem : *Hem*, verlengd tot *heim*, duidt een woonplaats aan en is afgeleid van *heimen*, d.i. een plaats versterken door hagen, wallen (dijk of gracht) of struiken en dgl.⁽³⁴⁾

Heerbaan : *Her* betekent 'gemeenschappelijk en openbaar, op iedereen betrekking hebbend'. Een *heerbaan* is dus een openbare weg, een *hertog* is de leider van een gemeenschap.⁽³⁵⁾

Kapel : Het woord komt volgens Becanus niet uit het Latijn, maar bestaat uit *kap* 'nok van een huis' en *hel* 'hoog', dat gezegd wordt van al wat hoog is, zowel de stem als een plaats. Een kapel

⁽³¹⁾ *Origines* p. 102 : *Burg* enim idem est quod antiquis Graecis polis (...) Nam *Burg* siue *Borg* vocatur à fine proprio vrbium & arcium, quae omnes eò fieri debent, quo ciues in iis se-ruentur & custodiantur. Est enim *Bergen* seruare, custodire, tueri à periculo.

⁽³²⁾ *Origines* p. 68 : campi arcis.

⁽³³⁾ *Origines* p. 42 : *Donc* enim eum vicum pagumve significat, qui sic in paludosis, vligi-nosisque campis iacet, vt frequenter omnia circum circa loca stagnet, atq. se crebrò aquis immergant, non aliter atque *mergi* Latinis dicti, quos nos ab eodem verbo *Duken*, cuius praeteritum *Donck*, *Dukens* vocamus. Plurimi enim eiusmodi pagi aliquando insularum rationem subeunt, du(m) nullus aditus, nisi per pontes longos, datur. Eo nomine non procul ab Antwerpia est Wilmerdo(n)ck, quasi dicas, vasti stagni insula, locus qui hactenus hieme & multo vere ita aquis lo(n)gè lateq., septus iacet, vt vix aditum admittat.

⁽³⁴⁾ *Origines* p. 51 : *Hem* autè crasso & longo sono prolatum, vt sit *heim*, domicilium notat; praesertim quod insulae modo aliis non est contiguum : dictū à verbo *heimen*, quod est locum aliquem sepibus, vel vallis, vel aggere, vel fossa, vel arbustis, vel alio quouis genere munire.

⁽³⁵⁾ *Origines* p. 528 : *her* est commune & publicum, siue ad omnes spectās. Sic *herban*, est via publica. *Hertog*, est dux communitatis.

is een gebouw met een hoog dak en ontleent daaraan haar naam.⁽³⁶⁾ Zie ook Westkapelle.

Lo : Becanus merkt op dat nederzettingen zoals Tessenderlo en Tongerlo hoger gelegen zijn dan de moerassige omgeving en stelt dat *lo* in onze taal dus hoger gelegen plaatsen aanduidt, voornamelijk nabij poelen of kreken, rivieren en moerassen.⁽³⁷⁾ Voor de etymologie beroept hij zich op het omkeerbaarheids-principe : *lo* is volgens hem het omgekeerde van het woord *hól*. Dit laatste heeft weliswaar een korte vocaal, maar bij de omkering tot *lôh* valt de lastige eind-aspiratie weg en wordt de *o* verlengd. En daar *hol* 'laagte' betekent, moet het omgekeerde natuurlijk 'hoogte' betekenen.⁽³⁸⁾

Zie ook Tessenderlo, Tongerlo, Leuven, Venlo.

Rijt : Het werkwoord *Rijten* betekent 'vaneenscheuren, verscheuren'. Daarom, aldus Becanus, heten in de Kempen waterlopen door het water uitgescheurd *rijten*. Anderen gebruiken daarvoor *Reten* (verouderd taalgebruik). Vandaar dat *Ret* betekent 'spleet, scheur en kanaal door de kracht van het water uitgescheurd'. *Ret of Rit worden daarom door diegenen die met het landleven vertrouwd zijn die plaatsen genoemd die blootgesteld zijn aan binnenstromende wateren en vaak onder water komen te*

⁽³⁶⁾ *Origines* p. 156 : aedificium signat, tectum duntaxat altum habens, à quo signari mereatur.

⁽³⁷⁾ *Origines* p. 41 : Lo enim in sermone nostro loca notat altiora, praesertim quae stagnis, torrentibus aut paludibus adiacent.

⁽³⁸⁾ In de eigen woorden van Becanus (*Origines* p. 42) : In linguae Cimbricae causis ostendam, quaedam nobis voces esse, quae contrario pronuntiatae ordine, contrariū habent significatum. Inter eas est & haec de qua agimus. *Hol* enim cauum notat, quod si conuerso litteram ordine legas, *Loh* existet, sed aspiratio non auditur, eo quod productio vocalis eius locum expleat. Nam *Hol* breui accentu & tempore pronuntiatur. *Lo* vero, quia aspiratio fini incommoda esset, pro aspiratione tempus accepit. (vert. : Ik zal aantonen in de aangelegenheden van de Kimbrische taal dat er bij ons zekere woorden zijn die de tegengestelde betekenis hebben als men ze in omgekeerde volgorde uitspreekt. Eén daarvan is ook het woord waarover we het hebben. *Hol* betekent immers holte en als je de letters in omgekeerde volgorde leest, ontstaat *Loh*, maar de -h wordt niet gehoord, omdat het produceren van de vocaal zijn plaats vult. Want *Hol* wordt met korte klemtoon en tijdsduur uitgesproken. *Lo* echter, omdat aspiratie aan het einde lastig is, neemt verlenging aan i.p.v. aspiratie).

staan.⁽³⁹⁾ Kortom : Riten zijn waterlopen door de golven en het water gescheurd, uitgeschuurd.⁽⁴⁰⁾

3.2. Waternamen

Gete : Het voedsel van de Atuatici werd volgens Becanus langs de Gete vervoerd naar Mechelen en Antwerpen. Aan dat voedseltransport zou de rivier haar naam ontleend hebben. Immers, aldus Becanus, de naam is niets anders dan tot *Get* afgezwakt *Ge-tas*, met de betekenis 'geeft voedsel', van *geven* en *as* 'voedsel, aas' (cf. supra).⁽⁴¹⁾

Nete : Volgens Becanus genoemd naar de zuiverheid van de stroom, met *net* 'netjes, zuiver'.⁽⁴²⁾

Rupel : Volgens Becanus met 'ruw' genaamd naar het geweld en de hevigheid van de stroming.⁽⁴³⁾

Schelde : Becanus verwijst naar Plinius, die schrijft dat Gallië van Germanië gescheiden wordt door de Schelde. De naam zelf die de «illustere» stroom draagt is voor Becanus een aanduiding dat die scheidslijn een grens geweest is. *Scelt* duidt immers volgens hem in onze volkstaal een scheiding aan [NB : onderscheid, verschil, «het scheelt»], en met precies hetzelfde woord wordt ook de stroom aangeduid. Onze voorvaderen, aldus Becanus, schijnen het met een meer open klank als *Scalt* uitgesproken te hebben, die, zo zegt hij, wij ook nog in het preteritum hebben bewaard : zoals wanneer wij zeggen «*het Scalt veel*», d.w.z. het verschilde veel. (...) ⁽⁴⁴⁾ Overigens schijnt er volgens Becanus een

⁽³⁹⁾ *Origines* p. 31 : *Ryten*, vocali priore longa, & crassè pronuntiata, significat rūpere & dilacerare. Hinc *Ryten* Campanis canales dicuntur ab aquis ruptae. Alij *Reten* longa item priore, pro eodem vtuntur, antiquo adhuc loquendi mori gaudentes. Hinc, *Ret*, rima siue fissura, & canalis etiam aquarum vi ruptus. *Ret* igitur siue *Rit*, rei rusticae peritis ea loca vocantur, quae irrupentibus aquis obnoxia sunt, & frequenter merguntur (...).

⁽⁴⁰⁾ *Origines* p. 38 : *Riten*, canales sunt, à fluctibus & aquis rupti.

⁽⁴¹⁾ *Origines* p. 91 : Hinc & fluuius nomen accepit ab alimentis subministrandis, quae per ipsum deuehuntur. Nam *Ge-tas*, nullius elementi mutatione, idem significat, quod Latinis, Dat alimentum, quod nomen vulgus, vti cetera pleraque omnia, *Get*, adempta posteriore syllaba, pronuntiat.

⁽⁴²⁾ *Origines* p. 53 : in quo Neta à puritate fluxus nominatus (...) nomen accepit.

⁽⁴³⁾ *Origines* p. 53 : ... Ripelam. Id fluminis nomen est à vehementia & feritate rumpendi acceptum.

⁽⁴⁴⁾ In het Antwerpse dialect luidt «het scheelde niet veel» thans «het schol nie veel» of «tee nie veel gescholle».

dubbele reden voor de benaming te zijn, en kan de Schelde terecht zo genoemd worden omdat omtrent de stroom zeer frequente *geschillen* losbraken tussen de aangrenzende volken, waarbij de enen zich inspanden om hun grondgebied uit te breiden, de anderen om de oude grenzen te handhaven. ⁽⁴⁵⁾

Schijn : Volgens Becanus is *Schijn* een grensbenaming, verkort uit *Scei-ent*, d.i. 'ik onderscheid de grenzen (het «end»}'. ⁽⁴⁶⁾

3.3. Plaatsnamen

Antwerpen : Begrijpelijkerwijs heeft Becanus in zijn *Origines Antwerpianae* heel wat woorden gewijd aan de naam *Antwerpen*. Eerst heeft hij de opvatting verworpen van diegenen die de naam in verband wilden brengen met een vermeende god *Verpus*, Nederlands *Ters* etc. ⁽⁴⁷⁾ Zijn eigen opvatting komt samengevat hierop neer dat de naam oorspronkelijk *Ant Atuat's werp* luidde. De stad zou als *Atuatica* gesticht zijn door de Kimbren en Teutonen. Het element *Ant* is niets anders dan de samentrekking van 'aan het' en *werpen* is hetzelfde als Latijn *proicere* ('werpen, vooruitwerpen, wegwerpen'). ⁽⁴⁸⁾ En, zo stelt Becanus, net zoals in het Latijn in gebouwen zogenaamde «proiecta» ('uitsprongen, uitsteeksels') die dingen zijn, die buiten de loodlijn van de muur uitsteken, zo heet bij ons in stromen en zee *werp* datgene wat buiten het natuurlijke van de oevers en het verloop van de kustlijn door de mensen in het water is opgeworpen (...) Bijzonder terecht hebben onze mensen dus de naam *werp* gevormd om een in het water vooruitstekend bouwwerk (dam,

⁽⁴⁵⁾ *Origines* p. 5 : Plinius (...) dixit Galliam à Germani Scaldi separari (...) Vox ipsa qua nobilissimus amnis vocatur, indicio nobis est sequestrum eum limitum fuisse. Scelt enim in vernaculo gentis nostrae sermone, discrimē notat, qua voce nihil immutata flumē quoq., nominatur. Antiquiores quadrato magis fono Scalt pronunciasse videntur, quem & nos in praeterito imperfecto retinemus : ut cum dicimus, het Scalt veel, id est, multum differebat. (...) Caeterum quo gemina appellationis ratio videatur, merito & ea causa Scaldis dici queat, quod circa eum frequentissimae controuersia inter finitimos soleant exoriri, alteris limites proferre, alteris veteres tueri contententibus.

⁽⁴⁶⁾ *Origines* p. 50 : *Scein*, voce per concisionem decurtata, quasi *Scei-ent*, id est, distinguo fines.

⁽⁴⁷⁾ *Origines* p. 26-27. Zie in dit verband ook VAN OSTA 1992.

⁽⁴⁸⁾ *Origines* p. 28 : Nam *Ant* idem nobis est quod Latinis, Ad ipsum; *werp*, vt exposui, proiectum : ita vt *Antwerp* ad verbum significet, ad ipsum proiectum, vbi ipsum loco articuli nostratis collocaui. Est enim *Ant*, idem quod *An het*; vbi *An*, idem est quod vel apud; *het* vero articuli vim possidet : quod contractum in vnam vocem, moren nostrate, *Ant* facit.

pier) van die aard aan te duiden. (...) ⁽⁴⁹⁾ *Antwerpen* betekent dus letterlijk 'aan de uitsprong', maar Becanus meent dat men oorspronkelijk sprak van *Ant Atuat's werp*, d.i. 'aan de stroomuitsprong van de Atuatiekers', wat later werd ingekort tot *Antwerp*. ⁽⁵⁰⁾ Becanus identificeert de 'werp' dan met de later nog lang bewaard gebleven dam of pier die de *Werf* werd genoemd, gaat in op de etymologie ervan, de behoefte eraan en de constructie ervan. Deze tegen de burcht opgeworpen dam, zo zegt hij, was de *Werf*, wat later verzachtte tot *Werf*. (...) Toen de bevolking geleidelijk aangroeide, werd het nodig aan deze oever een beetje meer ruimte toe te voegen, opdat de mensen plaats zouden krijgen om buiten de burcht te wonen. (...) Zo gebeurde het dat wat tegen de burcht was opgeworpen, «aan de oever van de Attuatici» genoemd werd, d.w.z. *Ant Atuat's werp*, en daarna korter *Antwerp*. Wanneer later de toename door de grootte en het aantal mensen de burcht ver oversteeg, noemden ze de burcht *Borgt*, maar de hele stad *Antwerp*. ⁽⁵¹⁾

Later stelde Becanus nogmaals duidelijk dat de naam van de stad ontstond uit 'de werp, de opworp' en dat hij helemaal niets te maken heeft met «hand werpen». ⁽⁵²⁾ Hij verhaalt ook de sage van Brabo en de reus, en wijst erop dat die, hoewel nog veel van zijn tijdgenoten dat dachten, niet aan de basis ligt van de naam

⁽⁴⁹⁾ *Origines* p. 27 : *Werpen* idem est quod Latinis proicere : & quemadmodum in aedibus proiecta quaedam Latinis sunt, quae vltra parietis perpendiculū longius extāt : ita nobis *werp* dicitur in fluminibus & mari, id quod vltra natium ripae, litorisque ductum, in aquas ab hominibus est projectum (...) *Origines* p. 28 : Optimè igitur nostri à *werp*, quod idem nobis est, quod Romanis iacio, nomen *werp* fecerunt, ad molem eiusmodi in aquas projectam, notandam.

⁽⁵⁰⁾ *Origines* p. 28 : Haec igitur est genuina nominis interpretatio, quod tū in vsum venisse credimus, cum Atuatici nomen commune toti regioni esse coepit. Existimo tamen primum dici solere *Ant Atuat's werp*, id est, ad ipsum Atuaticorum in flumen projectum, ac deinde breuitatis gratia, *Antwerp*.

⁽⁵¹⁾ *Origines* p. 29 : Haec igitur ripa Arci adiecta, *Werf*; & posterius consuetudine mollius indicante, *Werf* ex re ipsa vocabatur, eo quod iacta mole constaret. (...) *Origines* p. 30 : Paulatim igitur crescente hominum multitudine, necesse fuit ad hanc ripam, ita vt dixi, comparatam, plusculum loci adiciere, quo hominibus ad habitandum extra arcem, locus daretur. (...) Hinc factū, vt quod arci erat adiectum, ad ripam Attuaticorum vocaretur, id est, *Ant Atuat's werp*, ac deinde breuius *Antwerp*. Post cum accessio haec magnitudine & numero hominum longè arcem superaret, arcem quidem *Borgt*, totam vero urbem *Antwerp* nominarunt.

⁽⁵²⁾ *Origines* p. 137 : Verum enim vero, cum me sic satis probauisse arbitrarer, Andouerpiae nomen à projectis publicisque ripis factū esse; nec crederem porro quinquā fore, qui a manibus projectis Handouerpianam contra omnium vetustiorū codicū fidem scribendum putaret; longè fecus, atq., opinabar, res mihi successit.

Antwerpen of Brabant, een mening die hij achteraf nog zou herhalen. ⁽⁵³⁾

Arendonk, Corsendonk, Veldonk : Dergelijke namen duiden op nederzettingen die als eilanden bij een *donk* 'overstrotingsgebied' liggen. Becanus geeft hier zijn etymologie van *donk* (cf. supra) maar biedt verder geen verklaring van de plaatsnamen. Zie echter wel Wilmarsdonk.

Aschburg : De naam bestaat volgens Becanus uit *as* 'brand-rest' en *burg* 'burcht'. *Aschburg* of *Assenburg* zou zo genoemd zijn omdat ze gebouwd werd op het puin van een vorige : 'de burcht van de assen', 'burcht in de as opgericht'. ⁽⁵⁴⁾

Berchem : *Berchem*, zo schrijft Becanus, betekent niets anders dan 'woning geschikt om te verbergen en te bewaken' : tegen de aanval van vijanden plachten de mensen zich immers te beschermen in de bossen en bergen ; vandaar dat *Berg* niet alleen in gebruik bleef om de bergen alleen aan te duiden, maar zelfs met de bossen werd verbonden, waar men zich placht te verbergen. Bijgevolg duidde dit woord eerst 'berg' aan, vandaar 'bos en haven/toevluchtsoord'. Het element *-hem* duidt woonplaats aan (cf. supra). ⁽⁵⁵⁾

Bergen op Zoom, Zevenbergen, Steenbergen, St.-Geertruidenberg : *Berg* betekent volgens Becanus 'berg', maar ook 'bergplaats' (cf. supra). In de genoemde plaatsen zijn geen bergen te bespeuren en hun namen zijn dus afgeleid uit de tweede betekenis. *Uit Barch of Berg (want elk van beide wordt gezegd) komt immers Barchen of Bergen, wat betekent verbergen en wegbergen. En omdat we datgene wat we willen bewaren zo goed mogelijk verbergen, wordt het woord overgedragen op de bewaring. Daarom zeggen we Scepen bergen, omdat het gaat om het onder-*

⁽⁵³⁾ *Origines* p. 226.

⁽⁵⁴⁾ *Origines* p. 69 : (...) construetur, nomen dederunt *Aschburg*, siue *Assenburg*, quod nihil aliud exprimit, quam arcem siue opidum in cineribus erectum (...) « arx cinerum ».

⁽⁵⁵⁾ *Origines* p. 51 : *Berghem* autem nihil aliud significat, quam domicilium aptum ad occultandum seruandūque. Homines enim in siluis aequae atque in montibus, se solent ab hostium insultu tueri : quo sit ut nomen *Berg* non ad montes solos significandos in usu manserit, sed sit etiam ad siluas relatum, quibus acculere sese homines solent, & ab iniuriis seruare. Primum igitur montem, hinc siluam, atque portum vox haec notauit. *Hem* autē crasso & longo sono prolatum, ut sit *heim*, domicilium notat ; praesertim quod insulae modo aliis non est contiguum : dictū à verbo *heimen*, quod est locum aliquem sepibus, vel vallis, vel aggere, vel fossa, vel arbustis, vel alio quouis genere munire.

brengen van schepen op een veilige plaats en vandaar ging dan ook de naam Berg over op de haven, die een standplaats van schepen betekent. (...) Om die reden hebben Bergen op Zoom, Zevenbergen, Steenbergen, St.-Geertruidenberg door het lot namen gekregen van de ligplaats van schepen.⁽⁵⁶⁾

Boom : Genoemd naar een boom.⁽⁵⁷⁾

Borgerhout : Tussen Deurne en de stad Antwerpen lag vroeger een bos. Dit was het Borger-hout, 'het bos van de burgers'.⁽⁵⁸⁾

Brabant : Becanus wijst er vooraf op dat de sage van Brabo en de reus niet aan de basis van de naam *Brabant* ligt. Aanvankelijk dacht hij dat deze naam ontstond uit *braak*. Daar Brabant helemaal geen braakland is, grote akkers heeft etc., geloofde hij later aan een samenstelling van *Brave* + *bant*.⁽⁵⁹⁾ Het eerste element bestaat volgens hem uit *Bar* + *have*, d.w.z. *Bar* 'bloot, tonen, aan het licht brengen etc. (bijv. in baren, openbaren, gebaar)' en *have* 'have en goed' («omnia bona mobilia»). Dit *barhave*, gesyncopeerd tot *braue* is dus zoveel als 'al zijn have en goed tonen'.⁽⁶⁰⁾ Het tweede element is *bant* 'band, hoofdband etc.'. Het houdt verband met de gewoonte van de Germanen, aldus Becanus, om als standaard in het leger een bijeengebonden bundel speren te dragen. Die standaard noemden ze *band* en gaf symbolisch weer dat allen die onder die standaard vochten door een stevige band verbonden waren. Later werd dit woord ook gebruikt om een dergelijke legerafdeling aan te duiden en diegene

⁽⁵⁶⁾ *Origines* p. 24 : A *Barch* enim siue *Berg*, (nam vtrumque dicitur) fit *Bargen* siue *Bergen*, quod est abscondere & occultare. Et quia quae conseruata volumus, maximè occultamus, transfertur vox ad cōseruationem. Hinc dicimus *Scepen bergen*, pro eo quod est naues in tuta statione collocare, atque ex eo nomen *Berg*, ad portum, stationemque nauium significandam, transiuit. (...) Hac itaque ratione *Bergen op Zoom*, *Sevenbergen*, *Steenbergen*, *Sanctae Gertrudis Bergen*, nomina sortiuntur à nauii statione. (...)

⁽⁵⁷⁾ *Origines* p. 53 : Bomum pagum, ab arbore quam *Boom* vocamus, nominatum.

⁽⁵⁸⁾ *Origines* p. 52 : silua olim fuit *Borger-hout*, id est, silua ciuium nominata.

⁽⁵⁹⁾ *Origines* p. 138 : Fui aliquando in ea opinione, vt hac voc sterilem terrae tractum significari existimarem. *Braec* enim sterile, & id, quod semen non accepit, vocamus : vt cum dicimus, *T'lant leet braec*; id est, aruum sterile iacet; quod nomen à *Brac*, quod falsum signat, deriuatur. Verum cum animaduerteterem superiori *Brabantiae* parti, quae latos agros habet, prius hoc nomen, quam inferiori, quae valdè sterilis est, datum fuisse; non videbar mihi posse hanc opinionem tueri.

⁽⁶⁰⁾ *Origines* p. 140 : idem est, ac si dicas quempiam ostendere omnia sua parata bona.

die daarbij de standaard droeg was de *Banderheer*.⁽⁶¹⁾ Uit *Braubanta/-anda* ontstond tenslotte *Brabant* omdat men *brach-* zei in plaats van *braf-/brave-* (zoals we vaak *brachart* horen voor *brauart*, aldus Becanus).⁽⁶²⁾

Brugge : De stad werd zo genoemd omdat er veel kanalen en bruggen waren.⁽⁶³⁾

Deurne : Volgens Becanus werd het eerste dorp van de Ambiuarieten buiten Antwerpen door de Atuatici (van Antwerpen) *Dor-na* genoemd. Het betekent 'ongeveer al te dichtbij', zoals in Vlaanderen een zekere stad om gelijkaardige reden *Altena* genoemd wordt, d.w.z. 'al te nabij'.⁽⁶⁴⁾

Ekeren : Waarschijnlijk genoemd naar de overvloed van eiken, waarvan hier een bos geweest is.⁽⁶⁵⁾

Gent : Volgens Becanus was Gent waarschijnlijk de stad van de door Caesar genoemde *Gordunen*. De naam *Gordun* bestaat uit *gor* 'goor' + *dun* 'duin' en betekent dus 'een heuveltje in de moerassen'.⁽⁶⁶⁾ Later nam de stad de naam *Gent* of *Gant* aan, wat niets anders is dan 'mannelijke gans'. En als ik even mag schertsen, aldus Becanus, dan denk ik dat de stad zo werd genoemd omdat er vaak een mannelijke gans in de wateren rond het heuveltje zwom.⁽⁶⁷⁾

Hoboken : De naam bestaat volgens Becanus uit *ho* 'hoog' en *bok* 'mannelijke geit'. Ter plaatse, tussen Wilrijk en de Schelde,

⁽⁶¹⁾ *Origines* p. 140 : (...) fasciam hastae alligatam in exercitu habere; signum hoc Bandam vocarunt, indicantes omnes, qui sub eodem signo militant, arctissimo esse vinculo colligatos; atque id ita, quasi fascia vna omnes inter se constringerentur. Quocirca non malè signum Bandam nominarunt, tum quia vinculum eo nomine, tum quia fascia, è qua signum constabat (*Origines* p. 141 :) significaretur. (...) Et, quemadmodum signum pro omnibus iis ponitur, qui sub eodem vexillo militant, ita Banda quoque in vsum venit, atque in eo tanta pertinacia est retentum vocabulum, vt pro cohorte vel turma Banda, pro signo Bandera iam olim à Romanisantibus dicatur. (...) bandophorum : qui signum ferret (...) qui primum ducis signum ferebat : quod officium summae fuit dignitatis (...) *Banderheer* (...).

⁽⁶²⁾ *Origines* p. 142.

⁽⁶³⁾ *Origines* p. 86.

⁽⁶⁴⁾ *Origines* p. 30 : (...) ad Ambiuaritos, quorū primus pagus dictus est ab Atuaticis *Dor-na*, id est, ferè nimium propinquus, sicut in Flandria arx quèdam simili de causa vocata est *Altena*, id est, omnino nimium propinqua. (...) Zelfde verklaring in *Origines* p. 49.

⁽⁶⁵⁾ *Origines* p. 52 : (...) a quo ad Scaldim duo pagi interiacent, quorū alteri *Eycker* nomen est, a quercuum, vt arbitror, copia, quarum hic siluam fuisse.

⁽⁶⁶⁾ *Origines* p. 88 : *Gordun* itaque collis est in paludibus situs.

⁽⁶⁷⁾ *Origines* p. 88 : Mihi si ludere liceat, ita vocari videtur, quod collis hic, in quo antiquitus vrbis primordia fuerent, veluti anser masculus in aquis vndique circumfusus frequèter naret. Nam *Gent* anserem masculum significare vernae nostrae nouerunt.

groeide vier eeuwen tevoren niets anders dan heide, brem, bramen en dergelijke lage struiken, zodat de plaats *Hobocs woestyn* werd genoemd, d.w.z. de inculte woestenij van Hoboken.⁽⁶⁸⁾ De plaats werd *Hoboken* 'hoge bok' genoemd omdat ze op de wijze van de bok boven de stroom oprijst en omdat ze niets beters opleverde dan bokkenwol en evenmin voedsel opleverde voor andere dieren dan de bok.⁽⁶⁹⁾

Hoegaarden : De naam bestaat uit *ho* 'hoog' en *gaard* en betekent 'hoge boomgaard'.⁽⁷⁰⁾

Kaster : Kaster en Kester zijn plaatsen waar Caesar 'castra' had. In de nabijheid ligt *Kastergat*, wat 'ingang van het legerkamp' betekent. Immers, *gat* behoort bij *gaan* en betekent 'opening in de muur waardoor men binnen en buiten gaat', vgl. Engels *gate* en «hij is het gat uit». ⁽⁷¹⁾

Katwijk : Aan de Nederlandse kust bestond een Romeins arsenaal, naar het gebied van de Catten *Catwijk* genoemd.⁽⁷²⁾

Kortrijk : Deze naam vormt voor Becanus geen enkel probleem : hij betekent gewoon 'kort Rijk'.⁽⁷³⁾

Leuven en Venlo : Volgens Becanus bestaat de naam *Leuven* uit *lo* + *ven*, terwijl *Venlo* er het spiegelbeeld van is. Hij beroept zich daarbij voor *Leuven* op de ligging van de stad, *die van die aard is dat oude stadswallen (...) van boven neerdalen naar lagere en aan water blootgestelde plaatsen*. Deze laatste worden, zowel binnen als buiten de muren, geregeld in poelen en moerassen veranderd door de Dijle en het riviertje de Vorta. Die waterlopen komen neer van op een hoogte die *Lo* wordt genoemd. *Nu wor-*

⁽⁶⁸⁾ *Origines* p. 51 : Inter hunc pagum & Scaldim est Hobocum ante quadringentos annos nihil praeter ericam, genistam, rubos, & id genus humiles silvas producens, qua causa *Hobocs woestyn* dicebatur, id est, eremus siue solitudo Hobocana.

⁽⁶⁹⁾ *Origines* p. 52 : *Hoboc* autem idem est, ac si Latine dicas, altū hireum; quo nomine propterea locum illum vocauerunt, quod a flumine statim altē se ad modum hirci erigens, nihil ferret praeter inutiles silvas, quē ab hircio duabus rationibus nomen habere mererentur, & quia materia non esset vtilior, quam lana hircina; & quod nulli animali pabulum idoneū, praeterquā hircio proferret. *Hoh* enim siue *ho*, altū, *Boc*, hircū notat.

⁽⁷⁰⁾ *Origines* p. 90 : Hogardum, cuius nomen vernacula lingua altum pomarium significat.

⁽⁷¹⁾ *Origines* p. 76-77 (...) vicus *Kastergat* appellatus, quo porta castrorum significatur (...) Apertum igitur illud velut foramen in muris, factum ad intrandum vel exeundum *Gat* dicitur, vocali longo tempore producta, quae vox apud Anglos hactenus est in vsu, & nostratibus cōmuni prouerbio, *hij is t'gat wt*, id est, est extra portas.

⁽⁷²⁾ *Origines* p. 308 : ad pagum Cattorum, *Catwije* vulgo nominat ...

⁽⁷³⁾ *Origines* p. 84 : *Cortryc* : quo ad verbū significatur breue regnum.

den in onze taal alle poelen en overstroomde plaatsen Ven genoemd. Vandaar dus het samengestelde woord Loven, d.i. wat hoge plaats en het moerassige in zich verenigt.⁽⁷⁴⁾

De eerste stichters hebben dus de naam gegeven naar de ligging en hebben Loven daarom zo genoemd omdat Lo en Ven zowel het gebied binnen als buiten de stad zou omvatten.⁽⁷⁵⁾

Om aan te tonen dat deze verklaring geen verzinsel is, vergelijkt Becanus dan met de naam *Venlo*. In *Gelderland (Geldria)* is er aan de Maasoever een niet onaanzienlijke stad, *Venlo* genaamd, wier naam zelf het omgekeerde van Loven betekent, in zover dat het omgekeerde in de samenstelling van de lettergrepen bewaard is. Het is ook gelegen in een hogere plaats, uit een winterse poel of moeras oprijzend, langs wiens muren aan de andere kant de Maas voorbij stroomt. Hoewel dit moeras zich niet breed uitstrekt, toch is het tot 3 mijl en meer van onze mijlen lang, en om die reden wordt het bij uitstek Ven genoemd. *Venlo* duidt bijgevolg die hoogte aan, die zich boven het moeras verheft, waardoor aan de stad de naam *Venlo* is gegeven.⁽⁷⁶⁾

Waarom de naam *Venlo* met het element *Ven* begint, terwijl *Leuven* ermee eindigt, ook daarvoor heeft Becanus een verklaring. In *Leuven* zijn de hoge plaatsen namelijk talrijker en groter dan de moerassige, zodat het volgens Becanus logisch is dat het element 'hoogte' eerst wordt uitgedrukt. Anderzijds strekt de poel waaraan *Venlo* zijn naam ontleend heeft zich over een zodanige lengte uit dat hij in de naamgeving terecht voorrang krijgt op de hoogte die tussen de Maas en de poel ligt als een

⁽⁷⁴⁾ *Origines* p. 43 : à situ vrbis, qui talis est, vt moenia vetusta (...) ex alto descendant ad loca humilia, & aquis obnoxia, quas Tila fluuius maior, & Vorta riuiulus siue torrens, extra ripas suas euomere frequentissimè solent, & longè latèque omnes campos, & intra muros & extra, in stagna & paludes permutare. Altum autem illud è quo descendant, *Lo* vocatur (...) Iam stagna omnia & loca aquis exundantia, nostrate sermone *Ven* dicuntur. Hinc igitur vox composita *Louen*, id est, quod altum locum & stagnantè completitur. (...)

⁽⁷⁵⁾ *Origines* p. 44 : A situ igitur primi conditores nomen dederunt, *Louen* idcirco vocantes, quod *Lo* & *Ven* tum intus, tum foris contineret.

⁽⁷⁶⁾ *Origines* p. 44 : Est in Geldria in ripa Mosae oppidum non ignobile, *Venlo* nominatum, cuius appellatio idem prorsus quod *Louen* significat, contrario duntaxat in compositione syllabarum ordine conseruato. Est autem collocatum in loco altiore, è stagno hiberno, siue palude assurgente, cuius muros ex altera parte Mosa præterlabitur. Haec palus quamuis non latè pateat, ad tria tamen & eo amplius miliaria nostratia expor recta est, atque ea de causa per excellentiam *Ven* nominatur. *Venlo* igitur altum illud notat, quod paludi incumbit, à qua nomen opido datum est, *Venlo*.

landengte. *En er is ook in de hele streek geen poel die hiermee kan vergeleken worden.*⁽⁷⁷⁾ Becanus besluit dan zijn betoog met een revelerende zin (cf. infra): *Nu is bijgevolg voldoende aangetoond wat Lo bij ons betekent.*⁽⁷⁸⁾

Later heeft Becanus zijn verklaring van *Leuven* en *Venlo* nog eens beknopt herhaald.⁽⁷⁹⁾

Lomborg: Deze naam komt volgens Becanus van *Alomberg*, samenstelling van *al* 'helemaal' + *om* 'rondom' + *berg*. Over de gehele omtrek, van alle kanten, kijkt men er neer op lagere terreinen.⁽⁸⁰⁾

Merksem: *Merksem* bestaat uit *marc*, *merc* 'grens' en *heim* 'huis'. De naam betekent dus 'woonplaats aan de grens'. De plaats zou zo genoemd zijn omdat ze nabij de grens van de Ambivarieten lag.⁽⁸¹⁾

Oosterlo: Zie Tessenderlo.

Postel: De naam betekent volgens Becanus 'afleggers, stekjes', daar hij bestaat uit *pot* 'poot, stekje' en *stel* 'ik plaats'.⁽⁸²⁾

Rijnsburg: Betekent: burcht van de Rijn.⁽⁸³⁾

Ruisbroek: Zie Willebroek.

Rupelmonde: De Rupel is volgens Becanus genoemd naar het geweld en de hevigheid van de stroming (cf. supra). *Rupelmonde* betekent 'de monding van de Rupel'.⁽⁸⁴⁾

⁽⁷⁷⁾ *Origines* p. 44: Nec ratio deest, ob quam *Louen* syllabam *Ven* posteriorem habeat, cum ea in *Venlo* priorem locum occuparit. Louanij enim alta loca stagnantibus paludosisque & plura sunt & maiora; ita vt merito quod dignitate praecedat, prius etiam exprimatur: cum è diuerso palus illa, à qua *Venlo* nomen duxit, tam longè extendatur, vt alto illi quod inter Mosam & stagnum veluti Isthmos intercedit, merito praeferatur. Neque enim in tota illa regione palus est, quae huic fit conferenda.

⁽⁷⁸⁾ *Origines* p. 45: Nunc igitur quid *Lo* nostris significet, satis est ostensum.

⁽⁷⁹⁾ *Origines* p. 1004-1005: *Lo-uen* altum est & palus, cum *Venelo* palus sit & altum; in quorum illo *Lo*, id est, altum, praecedat, quia loca alta latius patent quam paludosa.

⁽⁸⁰⁾ *Origines* p. 76: *Alomberg* mons est, qui per totū circuitum montis rationem custodit, eo quod vndique depressiora despiciat.

⁽⁸¹⁾ *Origines* p. 50: Vocatur enim *Mercsheim*, quo significatur domicilium limitis. *Origines* p. 52: (...) *Mercxheim* (...) sic dictus, quod proximus terminus Ambiuaritorum sit. *Merc* enim limitem notat, *heim*, domum: *Mercxheim* igitur nihil aliud sonat, quam domicilium limitaneum.

⁽⁸²⁾ *Origines* p. 48: Loco *Postel* nomen est, plantarium liceat interpretari, eo quod *Pot* plantam nobis notet, & *Stel* idem sit quod pono.

⁽⁸³⁾ *Origines* p. 308: *Rijnsburch*, id est, arx Rheni.

⁽⁸⁴⁾ *Origines* p. 53: ... *Ripelam*. Id fluminis nomen est à vehementia & feritate rumpendi acceptum, in quo *Neta* à puritate fluxus nominatus, & amnis *Machliniam* interluens, & aquas & nomen amittunt; a quo *Ripelmont*, id est, ostium *Ripelae*, quo in *Scaldim* fluit, nomen accepit.

's-Hertogenbosch : De naam betekent 'het bos van de hertog'. ⁽⁸⁵⁾

St.-Geertruidenberg : Zie Bergen-op-Zoom.

Steenbergen : Zie Bergen-op-Zoom.

Tessenderlo en Tongerlo : Volgens Becanus duidt *Lo* in onze taal hoger gelegen plaatsen aan, voornamelijk nabij poelen (krekens), bergstromen en moerassen (cf. supra). *Wij zien dan ook bij Tongerlo tot Tessenderlo kanalen lopen (zich uitstrekken), onderbroken door estuaria. Tessenderlo en Tongerlo betekenen dus respectievelijk 'de hoogte van de Taxandriërs' en 'van de Tongeren'.* ⁽⁸⁶⁾ *De hoger gelegen plaatsen van de Tongeren en Taxandriërs duiden door hun namen bijgevolg aan dat ze poelen en estuaria daarvan betekend hebben, omdat Lo altijd in verband staat met lage en aan water blootgestelde plaatsen.* ⁽⁸⁷⁾ Zo ook betekenen Oosterlo en Westerlo respectievelijk 'oosterse' en 'westerse hoogte'. ⁽⁸⁸⁾

Thuin : De naam van Thuin (Tuinum) zou volgens Becanus teruggaan op *Tooïng*, *Dooïng*, afleiding van *Doien* 'doden', omdat daar veel Nerviërs sneuvelden! ⁽⁸⁹⁾

Tienen : Door wegvallen van de -d- ontstond *Tienen* uit 'tieden', de bekende belastingsterm. ⁽⁹⁰⁾

Tongerlo : Zie Tessenderlo.

Utrecht en Tricht : *Traiectum* werd door de Tongeren veranderd in *Tricht* en daar 2 steden die naam droegen, een bij de Bataven en een bij de Tongeren, noemden ze de ene *Opperticht*,

⁽⁸⁵⁾ *Origines* p. 39 : à Busco ducis, siue vt Latine dicam, à Ducis silua.

⁽⁸⁶⁾ *Origines* p. 41 : *Tessenderlo* (...) *Thongerlo* (...) id est, altum Tassandrorum & Thungrorum. *Lo* enim in sermone nostro loca notat altiora, praesertim quae stagnis, torrentibus aut paludibus adiacent. Videntur igitur ad *Thongerlo* vsque & *Tessenderlo* canales excurrisse, quibus estuaria irrumpebant. *Origines* p. 42 : Loca igitur altiora Thungrorum & Tassandrorum, nominibus suis indicant, eousque stagna & aestuaria valuisse; eo quod *Lo* semper ad humilia loca, & aquis obnoxia, comparetur.

⁽⁸⁷⁾ *Origines* p. 42 : Loca igitur altiora Thungrorum & Tassandrorum, nominibus suis indicant, eousque stagna & aestuaria valuisse; eo quod *Lo* semper ad humilia loca, & aquis obnoxia, comparetur. *Origines* p. 48 : Tessenderlo = de hoogte van de Taxandriërs, 'altum Taxandrorum'. Eigenlijk heten ze de *Tas sanders*, d.w.z. 'accumulatores arenarum', omdat ze de zandbodem bewerken etc.; de naam komt dus van 'tassen' en 'zand'.

⁽⁸⁸⁾ *Origines* p. 42 : (...) *Westerlo* & *Oosterlo*, id est, altum Occidentale, & altum Orientale : quibus nominibus loca altiora, citra tamen montis accliuatatem signabāt.

⁽⁸⁹⁾ *Origines* p. 57.

⁽⁹⁰⁾ *Origines* p. 91 : Horreum autem voco ipsas Thenas, nomen inde nactas, quod decimae principibus iuere Herculano dandae, illic conderentur; quas lingua nostra *Theinden* vocamus; vnde opid, exempto Delta, de more nobis frequentissimo *Theinen* nominamus.

wat leidde tot *Optrycht*. De andere, *Uitertrycht*, werd *Utrecht*. De namen betekenen dus volgens Becanus 'het bovenste en het onderste Trycht'.⁽⁹¹⁾

Velzeke : Als je goed luistert, aldus Becanus, dan hoor je dat de Vlamingen *Velzeke* zeggen en dat betekent 'kamp van Cicero', want *cic* is de afkorting van *Cicero* en de oorspronkelijke betekenis van *velt* is 'kamp'. Aanvankelijk duidde bij ons *velt* een kamp aan, maar wegens vroeg optredende homonymie, werd veld ook voor 'veld' gebruikt. De Romaanse talen gebruiken *camp* voor legerkamp (uit het Latijn), de Germanen duiden legerkamp en veld met hetzelfde woord aan.⁽⁹²⁾

Westerlo : Zie Tessenderlo.

Westkapelle : *Kapel* betekent 'gebouw met een hoog dak' (cf. supra) en *West* is de windrichting. *Westkapelle* is dus de 'westelijk gelegen kapel'.⁽⁹³⁾

Willebroek en Ruisbroek : *Willebroek* bestaat uit *wild* en *broek* 'moeras' (cf. supra). *Wiltbroeck* betekent dan ofwel 'bosrijk moeras' ofwel 'moeras van de wilde dieren' ofwel 'uitgestrekt moeras'.

Ruisbroek is een samenstelling van *broek* 'moerassige, waterachtige plaats' en *ruisen* 'stormachtig waaien'. De naam betekent dus 'moeras dat weerklinkt door de windstoten'.⁽⁹⁴⁾

Wilmarndonk : Aanvankelijk verklaarde Becanus de naam uit drie elementen : *wild*, wat niet alleen 'wild', maar ook 'woest, onmetelijk' betekent (bijv. Wilde Zee), *mer* 'moeras' en *donk* 'overstromingsgebied etc.' (cf. supra). De naam zou dus verwij-

⁽⁹¹⁾ *Origines* p. 83 : hoc *Optrycht*, id est superius Traiectā, & syncoptōs *Optrycht* vocarunt; è quo Obtricense opidum Marcellinus fecit : illud *Wters-trycht*, id est exterius Traiectum, & concisè *Wtrycht* nominarunt.

⁽⁹²⁾ *Origines* p. 58 : (...) si rectè aures consulamus, audimus (...) *Velzeke* (...) castra Cicero-nis (...) Prior vero quae *Velt* effertur, castra vernis nostris notat : sed quia homonymia quaedam in ea statim apparet, dum *Velt* communi omnium sermone pro campo ponitur, praesertim dum nulla mentio fit rei militaris, factum est ut ij qui Romanum sermonem Franco corruperunt, campum pro castris in vsum vocarent, loquendi modum à nostris, sed vocem à Latinis mutuati. Hinc hactenus *Camp* & *Camper* pro castris & castrorum metatione Galli in vsu retinuerunt. Idem licet apud Italos & Hispanos audire, qui campum itidem pro castris posuerunt : quia Germanis eadem voce & castra & campus nominaretur.

⁽⁹³⁾ *Origines* p. 156.

⁽⁹⁴⁾ *Origines* p. 53 : (...) ad loca paludosa, à quibus proximi pagi appellanter, alter *Wiltbroeck*, id est, palus siluestris, siue palus ferarum, siue palus vasta : alter *Ruysbroeck*, id est, palus ventorū impetu latè sonans. *Broeck* enim paludosum, vliginismumque locum signat; *Ruysen* vero est procellose ruere, vox propria ventorum : de qua alibi rursus erit dicendum.

zen naar een eiland van een wijd of woest moeras dat soms placht te overstromen.⁽⁹⁵⁾ Later stelde Becanus echter dat *Wil-marsdonk* de persoonsnaam *Wilmar* bevat.⁽⁹⁶⁾ Zie ook bij 3.1.2. Donk.

Wilrijk : De naam *Wilrijk* is niets anders dan *Wiltryck*, d.i. 'het rijk van de wilde dieren'. Immers *rijk* is 'koninkrijk, gebied, domein' en *wilt* is zowel het adjectief 'wild' als de algemene aanduiding voor 'wilde dieren'. De plaats kreeg haar naam omdat het bos er zo ruig was dat het veeleer een woonplaats voor wilde dieren dan voor mensen leek.⁽⁹⁷⁾

Zandhoven : De naam *Santhof* betekent 'zandige hof (plein, voorhof, paleis, hof)'.⁽⁹⁸⁾

Zevenbergen : Zie Bergen-op-Zoom.

4. Gevolgtrekkingen

Uit wat voorafgaat, zal duidelijk geworden zijn dat de etymologische opvattingen van Becanus mijlenver afwijken van de huidige. Dat wisten we overigens al uit zijn behandeling van soortnamen, maar ook op het gebied van de toponymie levert hij in het algemeen onzinnige verklaringen of etymologieën, gebaseerd op vage klankgelijkenis, wilde fantasie, gegoochel met lettergrepen, enz. Bij de waternamen (*Gete*, *Nete*, *Rupel*, *Schelde*, *Schijn*) is er geen enkele zinnige verklaring. Integendeel, ze behoren tot zijn meest lachwekkende etymologische voorstellen. Bij de nederzettingsnamen zijn de meeste verklaringen ook onzinnig: *Bergen op Zoom*, *Deurne*, *Gent*, *Hoboken*, *Kortrijk*, *Postel*, *Velzeke* en vele andere, zoals voor de lezer onmiddellijk duidelijk zal zijn.⁽⁹⁹⁾

⁽⁹⁵⁾ *Origines* p. 53.

⁽⁹⁶⁾ *Origines* p. 786.

⁽⁹⁷⁾ *Origines* p. 51 : *Wiltryck* nominatus; quo significatur ferarum regnum, quod tanta illic esset silvae asperitas, ut ferarum potius quam hominum domicilium videretur. *Wilt* enim ferarum significat; & generatim omne ferum *Wilt* vocatur. *Ryck*, praeter alteram notionem, regnū dicitur apud nostrates.

⁽⁹⁸⁾ *Origines* p. 50 : *Santhof* (...) nomen tamen ab arenis est sortitus (...) *Santhof* enim nihil aliud significat, quam aulam sabulonis (...)

⁽⁹⁹⁾ Voor de «juiste» verklaring van nederzettingsnamen verwijs ik naar de bestaande literatuur en het door de KCTD op het getouw gezette woordenboek van Vlaamse gemeentenamen.

Toch zal men voor Becanus' toponymische verklaringen, mede gelet op de tijd waarin hij schreef, enig begrip en waardeering kunnen opbrengen. Per slot van rekening gebruikt hij een fundamenteel correcte methode: bij zijn toponymische verklaringen beschouwt hij immers zowel het taalkundige als het topografische aspect. Net zoals de huidige toponymisten zag hij dus in dat de verklaring van een toponiem wellicht 'juist' zal zijn, als de naam formeel-etymologisch verklaarbaar is en bovendien semantisch in overeenstemming is met de benoemde topografische werkelijkheid. Dat Becanus daarbij nog niet over «klankwetten» of historische fonologie had gehoord, zal men hem vergeven. Ook lovenswaardig is dat Becanus, hoe gebrekkig ook, bij zijn verklaringen soms verwijst naar het dialect of vergelijkt met andere talen, mede geholpen door zijn gedegen kennis van Latijn, Grieks en Hebreeuws. Daarenboven zet hij zich soms ook af tegen oudere onzinnige verklaringen, zoals bijv. die van *Antwerpen* uit «hand werpen» of uit een «god Verpus», de naam *Brabant* uit «Brabo», *Leuven* uit het werkwoord *loven* 'prijzen' of uit de naam van de volksstam der Levaken.⁽¹⁰⁰⁾ En per slot van rekening zijn sommige van zijn verklaringen correct, ongeveer juist of gedeeltelijk juist. Voorbeelden daarvan zijn o.m. *Boom*, *'s-Hertogenbosch*, *Kaster*/*Kester*, *Rupelmonde* en *Willebroek*.

Ook uit zijn behandeling van de zogenaamde «toponymische elementen» valt hier en daar wat te leren. Ten eerste is het duidelijk dat hij de appellatieve betekenis nog kende van de bestanddelen waarvoor hij géén etymologie geeft. *Dijk*, *mark*, *moer*, *moos*, *veen*, het zijn woorden waarmee hij vertrouwd is. Van *goor* biedt hij zelfs een correctere omschrijving dan veel andere of latere auteurs: niet zomaar 'moeras', maar 'turfruitbatingsterrein'.⁽¹⁰¹⁾

Onder de woorden waarvan hij wél een etymologie geeft, zijn er waarvan hij de betekenis kent en andere. Of hij een woord al

⁽¹⁰⁰⁾ Voor *Antwerpen* en *Brabant* cf. supra; voor *Leuven*: Louanium igitur nomen habet non à laudando, vt quidam prodiderunt; non à Leuacis, vt alij sunt suspicati (*Origines* p. 43). Vgl. ook LE ROY (1885:121): «Ses écrits présentent un mélange bizarre de théories aventureuses et d'observations de saine critique... (mijn vetjes).

⁽¹⁰¹⁾ Ook het verschil tussen *ven* en *veen* is hem bekend. Zie over deze termen VAN OSTA 1997.

dan niet kende, valt af te leiden uit de manier waarop hij de woorden behandelt. Normaliter gaat hij namelijk uit van de hem bekende betekenis van een woord (en de daarmee aangeduide werkelijkheid) om dan, bijvoorbeeld op grond van klankgelijkenis, een etymologie te bedenken. Een kapel is een vrij hoog gebouw. Welnu, zegt Becanus, dan ontstond het woord dat die werkelijkheid aanduidt uit *kap* + *hel* 'hoog'. In een borg of burcht zoeken mensen een toevlucht, dus de benaming ervan is afgeleid van 'bergen'. Een rijt is een waterloop 'door het water uitgescheurd', zijn naam behoort dus bij *rijten* 'verscheuren etc.'

Wanneer hij de betekenis van een woord echter niet kent, dan zoekt hij een etymologisch aanknopingspunt. Het schoolvoorbeeld is *lo*, een woord dat als topografische soortnaam al in de middeleeuwen uit de taal verdween en waarvan Becanus nooit de appellatieve betekenis kan hebben gekend. Om te achterhalen wat *lo* precies betekent, gaat hij uit van zijn «omkeerbaarheidsprincipe»: *hol* betekent 'diepte, gat', dus *lo(h)* zal 'hoogte' betekenen. En inderdaad, aldus Becanus, we zien dat plaatsen met namen op *-lo* (Tessengerlo, Tongerlo e.a.) wat hoger gelegen zijn dan de omgeving en uitrijzen boven lagere terreinen met poelen of kreken, rivieren en moerassen (zie ook hoger bij Leuven en Venlo). Dat zijn redenering geen steek houdt, hoeft geen betoog.⁽¹⁰²⁾ Geleidelijk groeiden in de literatuur andere inzichten, maar toch werd met Becanus' omschrijving nog lang rekening gehouden of bleef een element ervan als een echo doorklinken, bijv. het aspect «hoger gelegen» nog tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw in de verklaring van *lo* als 'bosje op hoge zandgrond'⁽¹⁰³⁾ of '(hoger gelegen) open plek in een bos'.⁽¹⁰⁴⁾ Het zal duidelijk zijn dat de opvatting dat *lo* een betekenselement 'hoogte' zou bevatten, uit de literatuur mag verdwijnen.⁽¹⁰⁵⁾

⁽¹⁰²⁾ Zie hierover VAN OSTA 1994.

⁽¹⁰³⁾ Bijvoorbeeld GYSSELING M., «De naam Kallo», in: *Land van Beveren* 27(1984), p. 140.

⁽¹⁰⁴⁾ Bijvoorbeeld GYSSELING M., «De naam Lochristi», in: *Heemkundig Nieuws* 13(1985), nr. 34, p. 4.

⁽¹⁰⁵⁾ Zie hierover uitgebreid in VAN OSTA 1994.

Heel anders is het gesteld met het element *donk*, waarvan Becanus blijkbaar de betekenis nog kende. Hier gaat Becanus immers niet uit van een etymologische constructie, maar van de topografische werkelijkheid en de bijbehorende semantiek. Zoals boven is gebleken, stelt hij in essentie dat nederzettingen met *-donk* nederzettingen aanduiden die hoger gelegen zijn in een moerassig en vochtig gebied. Dergelijke overstromingsgebieden worden volgens hem in het Latijn *mergi*, in het Nederlands *donken* genoemd, een term die behoort bij 'duiken'. Voor ons is het hier niet belangrijk of deze uitleg van Becanus al dan niet volledig of gedeeltelijk correct is. Relevant is echter wel dat latere auteurs Becanus onzuiver hebben geïnterpreteerd en, aanvankelijk met verwijzing naar hem, de opvatting hebben verbreid dat *donk* dus zoveel betekent als 'plaats die uit een moeras oprijst', hoewel Becanus duidelijk stelt dat *donk* niet de 'hoogte' maar de overstroomde terreinen aanduidt. Al in 1610 schreef Gramaye, die voor zijn werk herhaaldelijk uit Becanus heeft geput, dat *donk* 'plaats die uit de moerassen oprijst' betekent.⁽¹⁰⁶⁾ Hij zou daarin gevolgd worden door talrijke auteurs en tot op vandaag is het een (ten onrechte) wijd verbreide opvatting dat *donk* 'zandige opduiking in moerassig terrein' zou betekenen.⁽¹⁰⁷⁾

De twee voorbeelden, *donk* en *lo*, vormen een mooi voorbeeld van Becanus' methode en tevens van zijn sterke en vooral zijn zwakke kanten. Zo zal het voor de lezer duidelijk zijn dat hij het in beide gevallen heeft over nederzettingen die wat hoger gelegen zijn in moerassige omgeving. Als de naam ervan met *-donk* gevormd is, dan slaat hij op de moerassige omgeving, met *-lo* echter op de hoogte. Ironisch genoeg is in de toponymische literatuur later (ten onrechte en in eerste instantie als gevolg van een verkeerd begrepen Becanus) de opvatting gegroeid dat *donk* een 'zandige **opduiking** in moerassig terrein' is, terwijl sommigen voor *lo* (eveneens ten onrechte) vasthouden aan een '**(hoger gelegen)** open plek in een bos', terwijl anderen (m.i. terecht) een

⁽¹⁰⁶⁾ GRAMAYE (1610 :161-162) : *Donck* quod locum è palustribus emergentem (...) significat.

⁽¹⁰⁷⁾ Zie hierover uitgebreid VAN OSTA 1992.

onderscheid maken tussen *lo* 'open plek in het bos' en *lo* 'plas, poel etc.' ⁽¹⁰⁸⁾

Als besluit kan worden gesteld dat Becanus de moderne wetenschap nog weinig te bieden heeft op het vlak van de etymologie of toponymie. Toch was een analyse van zijn werk niet volkomen vruchteloos. Enerzijds werd wat meer licht geworpen op de oorsprong van sommige (vaak ook thans nog verbreide) etymologische op- of misvattingen. Anderzijds kon de schijnwerper gericht worden op een al bij al toch verdienstelijke pionier op het vlak van de filologie.

Aangehaalde literatuur

- BECANUS G. (J. VAN GORP), *Origines Antwerpianae, sive Cimmericorum Beceselana novem libros complexa*, Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, 1569.
- DENEIRE T. & VAN HAL T., *Lipsius tegen Becanus, Over het Nederlands als oertaal*, Editie, vertaling en interpretatie van zijn brief aan Hendrik Schotti (19 december 1598), Amersfoort, 2006.
- FREDERICKX E., «Ioannes Goropius Becanus, Arts, Linguist, Graecus», in : *Hermeneus*, tijdschrift voor de antieke cultuur, 43 (1971-72), 129-136.
- GRAMAYE J.B., *Antverpiae antiquitates*, Bruxellae, 1610.
- LE ROY A., J. Van Gorp (Becanus), in : *Biographie Nationale*, VIII (1884-85), 120-123.
- NABORN R.A., «Becanus' etymological methods», in : *Voortgang*, Jaarboek voor de Neerlandistiek, XV(1995), 79-86.
- VANDERHEYDEN J.F., *Geschiedenis van de Germaanse filologie*, deel 1, 4de uitgave, Universiteit te Leuven, z.j. (1959).
- VAN HAL T., «Joannes Goropius Becanus (1519?-1573?), over het Antwerps als oertaal», in : *Schakel*, Jaarboek van het Sint-Michielscollege te Brasschaat, 58(2006), 304-307.
- VAN OSTA W., «Donk : Semantisch en etymologisch», in : *Naamkunde*, 24 (1992), 87-115.
- VAN OSTA W., «Semini God! Semini, God? De Antwerpse Semini-sage doorgelicht», in : *Volkskunde*, 93, 3 (1992), 202-234.
- VAN OSTA W., «Lo, looi, looien en verwanten», in : *Naamkunde*, 26, 3-4 (1994), 155-206.
- VAN OSTA W., «Veen, ven en Peel», in : *Naamkunde*, 29, 1-2 (1997), 31-61.

⁽¹⁰⁸⁾ Zie VAN OSTA 1994.

VAN OSTA W., « *Venlo en andere lo-namen* », *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde*, nr. 97, Hasselt, 1998.

Ward VAN OSTA